

Rita Balsevičiūtė – Klaipėdos universiteto doktorantė
Moksliniai interesai: liaudies medicina, gydymo magijos tyrimai
El. paštas: rita.balse@gmail.com

Rita Balsevičiūtė – PhD student at Klaipėda University
Research interests: folk medicine, healing magic research
E-mail: rita.balse@gmail.com

Rita Balsevičiūtė
Klaipėdos universitetas

VAIDILUČIŲ TERAPINĖ VEIKLA IR ŠIOS VEIKLOS REFLEKSIJOS XIX–XXI A. LIAUDIES MEDICINOJE (II DALIS)

Anotacija

Remiantis XV–XVIII a. rašytiniais šaltiniais, vaidilučiai, ikirikščioniškosios religijos kulto tarnų funkcijų perėmėjai, atliko įvairias pareigas, tarp jų terapinę¹ veiklą. Šaltinių aprašuose nurodoma, kad suteikiamos terapinės pagalbos pobūdis skyrėsi pagal vaidilučių atliekamą maginę praktiką. Vaidilučių gydomoji veikla nėra sistemingai tyrinėta. Šiame straipsnyje tęsiama duomenų apie skirtingų vaidilučių grupių terapinę veiklą XV–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose analizė² ir nustatomos šios veiklos refleksijos XIX–XXI a. liaudies medicinoje, remiantis archyviniais duomenimis ir autorės gydomųjų tikėjimų užrašymais. Tyrimas padeda atsekti liaudies medicinos terapinių metodų prasmę ir kilmę, galimą tradicijų raidą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: baltų mitologija, liaudies medicina, vaidilučiai, terapinė veikla, tikėjimai, užkalbėjimai.

Abstract

According to 15th to 18th-century written sources, priests-*vaidiluciai*, successors to the servants of the cult of the pre-Christian religion, performed various duties, including therapeutic activities. Descriptions in sources indicate that the nature of the therapeutic assistance they provided varied according to the magic activity they performed. The healing activities of *vaidiluciai* have not been systematically studied. This article extends the analysis of data on the therapeutic acti-

¹ *Medicinos terminų žodynas* (1980). Sudarė V. Astrauskas, S. Biziuolevičius, S. Pavilionis, A. Vaitilavičius, A. Vileišis. Vilnius: Mokslas, p. 539. Šiame žodyne pateiktas (p. 539) *terapijos* termino aiškinimas: 1) gydymas (nechirurginis); 2) vidaus ligų gydymas (nechirurginiais metodais). Todėl tekste terapinė veikla ir gydomoji veikla vartojama kaip sinonimai. Nagrinėjamuose rašytiniuose šaltiniuose nerasta duomenų apie vaidilučių chirurginių metodų taikymą.

² Balsevičiūtė R. (2019). Vaidilučių terapinė veikla ir šios veiklos refleksijos XIX–XXI a. liaudies medicinoje, I dalis. *Res humanitariae* 26, 110–126.

vities of different groups of *vaidiluciai* in 15th to 18th-century written folk sources, and identifies the reflection of these activities in 15th to 18th-century folk medicine based on archive records and healing faith records. The research helps to trace the meaning and origin of some therapeutic methods of folk medicine, and the possible development of traditions.

KEY WORDS: Baltic mythology, folk medicine, therapeutic activity, *vaidiluciai*, beliefs, incantations.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v28i0.2402>

Į v a d a s

Vaidelotais, vaidilomis, vaidilučiais įvardijami prūsų ir lietuvių žyniai XV–XVIII a. pradžios rašytiniuose šaltiniuose. Pirmą kartą vaidilučius 1428 m. pamini Heinrichas Beringeris, kuris rašinyje „Pamokymas apie prastuomenę, pirmiausia apie prūsus“, aprašydamas prūsų pagonybę, teigia, kad prūsai gerbia (pagoniškus) šventuosius ir vaidilas³. Vaidilučiai laikytini ikikrikščioniškosios religijos kulto tarnų funkcijų perėmėjais. Jie atliko įvairias pareigas, tarp jų ir medicinos srityje.

Juozas Tumas-Vaižgantas 1921 m. straipsnyje „Kalbami žmonės“ teigia, jog „burtininkai yra medikų ir gamtininkų prototipai. Tautinė medicina (burtai) davė farmakognoziją ir farmakopėją“⁴. 1931 m. gydytojas Ilja Skliutauskas žurnale „Medicina“ tvirtina, kad „žyniai ir vaidilutės, be ko kita, įpareigoti gydyti žmones, gamindavo vaistus, o taip pat stebėdavo ligų eigą ir esmę. Jie nesiliovė gydytojavę ir tuomet, kai krikščių Bažnyčia ėmė juos persekioti, laikydamą burtininkais ir raganomis“⁵. 1987 m. Juozas Meškauskas veikale „Lietuvos medicinos istorija“ nurodo, jog „senovės Lietuvos medicina buvo žynių, vaidilų, žolininkų, burtininkų rankose“⁶. Kai kuriose XX a. pradžioje užrašytose gydymo formulėse užsimenama, kad „gydymo būdas paein iš galdynės, kada žmones gyde kunigai [vaidilučiai – *aut. past.*] anglimi iš šventos ugnies“⁷. Vaidilučius gydytojai įvardija Aleksandras Vileišis, Nijolė Paražinskaitė⁸, Jonas Šurkus⁹, Benjami-

³ BRMŠ I, 491.

⁴ Tumas-Vaižgantas J. Kalbami žmonės. *Lietuvių mitologija. Iš Norberto Vėliaus palikimo*. T. I. Sudarė Ramunė Vėliuvienė. Vilnius: Mintis, 2014 p. 84–97.

⁵ Skliutauskas I. (1931). Apie Liaudies mediciną. *Medicina* 1, 1–9.

⁶ Meškauskas J. (1987). *Lietuvos medicinos istorija. Medicinos mokslas, gyventojų medicininio ir socialinio aprūpinimo istorinė ir dokumentinė apžvalga*. Pasaulio lietuvių gydytojų sąjunga. Chicago II: Draugo spaustuvė, p. 3.

⁷ JBsn 2, 382.

⁸ Vileišis A., Paražinskaitė N. (1958). Motinos ir vaiko sveikata lietuvių liaudies medicinoje. *Kauno valstybinio medicinos instituto darbai* 6, 263–276.

⁹ Šurkus J. (1973). Lietuvių liaudies medicinos tyrinėjimų apžvalga. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Medicina* XIV, 33–45.

nas Siaurusaitis¹⁰, Rolandas Petkevičius¹¹ ir kt., tačiau skirtingų vaidilučių grupių veiklos nenagrinėja. Mus domina skirtingų vaidilučių grupių, kaip gydytojų, veikla, galimai naudotos terapinės procedūros, gydymo technika ir žinių sklaida bei jų veiklos refleksijos XIX–XXI a. liaudies medicinoje.

Darbo tikslas: išanalizuoti duomenis apie vaidilučių terapinę veiklą XV–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose ir nustatyti šios veiklos refleksijas XIX–XXI a. liaudies medicinoje.

Darbo objektas: vaidilučių terapinės veiklos duomenys, randami XV–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose.

Tyrimo metodai: lyginamasis, analitinis, interpretacinis.

Istorinis-lyginamasis metodas taikomas siekiant palyginti skirtingu metu (XV–XVIII a.) parašytų istorinių šaltinių mitinę medžiagą apie vaidilučių terapinę veiklą. Užfiksuota mitinė informacija taip pat lyginama su XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios archyviniais ir 2009–2020 m. autorės užrašytais gydomųjų tikėjimų užrašymais. Šio metodo taikymas atskleidžia mitinės medžiagos transformaciją istorinės kaitos kontekste. Tyrime remiamasi Algirdo Juliaus Greimo įžvalga, jog metodologinėje plotmėje į kiekvieną užregistruotą faktą reikia žiūrėti kaip į integralinę dalį platesnės visumos, į kurią jis įeina. Kiekvienas mitinis objektas ar epizodas turi būti pretekstas sudaryti hipotetinį modelį, galintį išaiškinti ne tik tą objektą ar epizodą, bet ir kitus su juo susijusius reiškinius¹². Struktūrinės turinio analizės metodas – įdėmus mitinės medžiagos (per)skaitymas – suteikia galimybę apčiuopti nagrinėjamo šaltinio (teksto, konteksto apie vaidilučių terapinę veiklą) skirtingus patikimumo lygmenis. Interpretuojant (interpretacinis metodas) XV–XVIII a. šaltiniuose užfiksuotą mitinę informaciją apie vaidilučių terapinę veiklą, atskleidžiama tai, kas tekste nėra tiesiogiai pasakoma. Tyrime atsiribojama nuo religinių įsitikinimų ir nevertinama vaidilučių terapinė veikla ir gydymo būdai šiuolaikinės oficialiosios medicinos požiūriu. Tyrimas padeda atsekti kai kurių liaudies medicinos terapinių metodų prasmę ir kilmę, galimą tradicijų raidą.

Pirmame straipsnyje nagrinėjama kraujučių, pustomių, žolininkų ir užkalbėtojų terapinė ir gydymosi žinių sklaidėjų veikla ir šios veiklos refleksijos XIX–XXI a. liaudies medicinoje. Jame atskleidžiama: Simonas Grunau, Lukas Davidas, Jokūbas Lavinskas, Matas Pretorijus ir kt. užsimena, jog vaidilučiai buvo

¹⁰ Siaurusaitis B. (2005). Gydytojo samprata ir raida Lietuvoje. In Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje. Konferencijų medžiaga iš konferencijų ciklo „Gimtis. Būtis. Mirtis“. Sudarė Rita Balkutė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 196–203.

¹¹ Petkevičius R. (2012). Aukojimas tradicinėje lietuvių medicinoje XVI–XXI amžiuje. *Tautosakos darbai* XLIV, 98–120.

¹² *Mitologija šiandien. Antologija* (1996). Sudarė Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane. Vilnius: Baltos lankos, p. 203.

gydytojai, į kuriuos žmonės kreipdavosi patarimo, pagalbos ligos atveju, ir jie (vaidilučiai) padėdavo patardami, atlikdami terapines procedūras (religinius aukojimus, užkalbėjimus, įžadus, gydymą aukojimo pelenais, ženklų aiškinimą ir kt.) bei slaugą. Šių vaidilučių grupių medicinos žinios (apie vaistingąsias medžiagas, gydymo formules ir atlikimo techniką), nors paveiktos krikščionybės, tautų maišaties (migruojantys skoliniai), kalbos raiškos pakitimų ir kt., reflektuojasi XIX–XXI a. liaudies medicinoje.

Vaidilučių terapinė veikla ir šios veiklos atspindžiai XIX–XXI a. liaudies medicinoje

Žvakonys ir dūmonys

Remiantis Mato Pretorijaus aprašu, *szwakones* ir *dumones* yra „ženklų aiškintojai, kurie pagal dūmų kryptį spėdavo ligos baigtį“¹³. Tokie spėjimai, Gintaro Beresnevičiaus teigimu, Lietuvoje žinomi iki pat XX a., tik juos atlieka nebe žyniai, o paprasčiausiai prie ligonio esantys artimieji ar kaimynai. Kai kunigas, išklauses ligonį ir suteikęs jam paskutinį patepimą, eina laukan iš kambario, gesinamos žvakės ir stebima, kur link kryps užgesintų žvakių dūmai: jei eis į duris (paskui kunigą), ligonis mirs, jei kils į viršų, sklaidysis prie stalo, ligonis pasveiks. Arba, ligoniui laukiant kunigo, jeigu žvakės užpūtus dūmai eina link ligonio, tai rodo mirtį, jei tolyn, – žmogus išgis; arba jei žvakės dūmai eis tiesiai į viršų, tai reikš, kad ligonis eis tiesiai į dangų – šis tikėjimas visiškai atitinka XV a. pradžios kuršių įsitikinimą¹⁴.

XIX–XX a. kitas paplitęs lemties (sveikas / sirgs / mirs) spėjimas – šešelio stebėjimas žvakių šviesoje Kūčių metu: „Kūčioje susėdus visiems namiškiams už stalo, šeiminykas, ties durimis atsistojęs, žiūri ing sėdinčiųjų šešėlius. Katro šešėlis gražus, tas da ilgai ir laimingai ant svieto gyvens; katro šešėlio nematyt, tam nelaimė pranašauta; katro šešėlis išrodo be galvos, tam mirtis.“¹⁵ Lemtis (sveikas / sirgs / mirs) taip pat buvo spėjama iš vestuvių žvakės degimo: „Per šliūbą uždega jaunikio ir jaunosios žvakę. Nu tai jei katro žvakė spragsi, liepsna truksi, tai skaito, kad vis sirgs. Jei gerai dega, – drūtas gyvens, o jei, neduok dieve, užges, – tai jau an smerties ženklas“¹⁶; „Kad per šliūbą ant altoriaus katroj

¹³ MP III, 405.

¹⁴ Beresnevičius G., Laurinkienė N. (1999). Lietuvių religija ir mitologija. *Mitologijos enciklopedija*, 2. Vilnius: Vaga, p. 294–295.

¹⁵ JBSn 53, 337.

¹⁶ Pateikėja Jadvyga Nekraševičienė-Karpičiūtė, gim. 1938 m. Trakų apskr., Onušio vlsč. Gruožninkų k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2020 01 30.

pusėj žvakės tamsiau žibės, tai toj rišamoj porėj tas pirmas numirs“¹⁷. Taigi, žvakonių ir dūmonių sampratos XIX–XXI a. liaudies medicinoje reflektuojasi lemties sveikas / sirgs / mirs tikėjimuose.

Vaškonys, švinučiai, būrėjai su žiedu, vanduoļučiai

Anot Mato Pretorijaus, vaškonys „iš vaško liejimo galėjo nusakyti tolimo daikto savitumus. Vaško liejimas taip pat buvo naudojamas buriant, pavojingų ligų atvejais – ar žmogus atsigaus, ar mirs“¹⁸. XIX–XXI a. liaudies medicinoje vaško liejimo į vandenį technika reflektuojasi ligos diagnozės ir terapinėse procedūrose. Pvz., gydant kaltūną (dialoginis užkalbėjimas): „Ligonis sėdi ant namo slenksčio prie uždarytų durų. Vienas stovi prie ligonio, kitas stovi už durų. Iki to laiko turi būti išlydytas vaškas. Stovintis už durų klausia: – Ką tu pili? Kitas atsako: – Votį su kaltūnu. Pirmas sako: – Pilk, kad jį išpiltum! Tuo pačiu metu stovintis prie ligonio laiko dubenį vandens virš ligonio galvos ir pila vašką į vandenį. Jeigu išsiliejusi vaško figūra yra su išsišakojimais, šis ženklas suprantamas kaip pats kaltūnas.“¹⁹ Susidariusi vandenyje figūra atskleidžia ligos priežastį (diagnozuojama liga), o išpylus vandenį su vaško figūra, tikima, kad liga yra sunaikinta.

Pasak Mato Pretorijaus, prie vaško liejimų priskirtini *szwinnutzei*, švino liejikai, kurie tuo pačiu tikslu liedavo šviną, ir tai, kas šiaip jau išryškėdavo vaške, išryškėdavo ir švine. „Jeigu kas serga, tai toks ženklų aiškintojas ima naują dubenį su karštu vandeniu ir naują puodą. Sukalbėjęs maldą, jis deda dubenį sergančiam žmogui ant galvos ir karštą šviną lieja į šiltą vandenį, ant to užvožia naują puodą ir, vandeniui veržiantis į puodą, pasigirsta vandens burbuliavimas; tada jis vėl meldžiasi ir puodą nuima, tada žiūri, ar iš švino pasidariusi kokia nors figūra ir kokia ji“²⁰. Moteriai, kuriai skaudėjo galvą, švino liejikas išpranašavo, kad nuo ligos ji greit pasveiksianti ir dar pagimdysianti sūnų, nes iš pirmo liejimo pasirodė moters figūra su vaiku ant rankų²¹.

XIX–XXI a. švino liejimo technika reflektuojasi gydymo praktikoje, tačiau yra pakitusi, palyginus su Mato Pretorijaus aprašytąja. Dėl fizikinių savybių (žemesnės lydymosi temperatūros ir kt.) dažniau yra vartojamas alavas nei švinas. Pvz., voties gydymas: „Paima alavo, pašildo šaukštą, pasodina ligonį ant slenksčio, dubenėlin pripila vandens ir lieja. Sako garsiai: „Kad ana pragaišt! Laju vocį, kad ana pragaišt!“ „Sveika, Marija“ sukalba tyliai tris kartus vienu dūku.“²² Išsiliejusi alave forma suvokiama / diagnozuojama kaip votis, kuri užkalbėjimo

¹⁷ JBSn 691, 304.

¹⁸ MP III, 403, 405.

¹⁹ LUGF 67, 128.

²⁰ MP III, 405, 429.

²¹ Ten pat.

²² LUGF 716, 333.

metu menamai pragaišinama – sunaikinama. Alavo pylimas į vandenį taip pat reflektuojasi lemties spėjimuose: „Per kūčios vakarą reik pašildyti alavo ir jis pilti in vandenį, jei išsilieja žvakė – tai mirtis.“²³

Matas Pretorijus aprašo, jog būrimuose su žiedu „burtonis ima žiedą to žmogaus, kuris ieško žinios, tačiau tai turi būti pašventintas žiedas arba jis turi duoti pašventinti ženklų aiškintojui, pariša jį ant siūlo, pakabinto virš dubens su vandeniu. Tada jie sukalba kelias maldas, kuriomis, beje, prašo Dievą žiedu duoti tyrėjui ženklą, kad šis galėtų nustatyti tai, ką reikia“²⁴.

XIX–XXI a. liaudies medicinoje būrimo su žiedu technika atsispindi ligų terapijoje. Pvz., pašalinant naujagimio įgimtas dėmes: „Esant ant kūdikio kūnelio dėmei, reikia motinai šliūbiniu žiedu tris kartus apriesti ir, pririšus žiedą ant lininio siūlo, nugramzdinti į šulinį, t. y. panerti žiedą.“²⁵ Šiuo atveju terapinė technika beveik tapati Mato Pretorijaus aprašytajai (vandens dubuo → šulinys). Žiedas, menamai perėmęs ligą, nugramzdinamas į šulinį, liga perduodama šulinio vandeniui, o kartu dievams. Tačiau šios technikos tik fragmentas naudojamas gydant tymus: „Vaikui susirgus édra (tymais), ant jo kaklo pakabina tėvo šliūbinį žiedą, kuris išvertas ant trijų lininių siūlų. Nuo to per tris dienas praeina.“²⁶

Matas Pretorijus apie vanduočiuos užsimena glaustai: „Wanduolutti, taip pat udones, yra vandens būrėjai, ženklų aiškintojai, kurie iš vandens, iš jo putų, bangų ir t. t. gali išspranašauti būsimus dalykus.“²⁷

XIX–XXI a. liaudies medicinoje vanduočiųų sampratos galimai reflektuojasi ligos diagnostikoje ir terapijoje. Pvz., ritualinis blogos akies pakenkimo diagnozavimas ir gydymas: „Paima vandens ir pila per rožančių tris kartus; paskui į tą vandenį įmeta tris degančias anglis. Jei metant anglis sušnipš, kūdikis tikrai bus nužiūrėtas. Tada duoda gerti to vandens tris šaukštelių“²⁸; „Tris kartus – saulei leidžiantis, saulei tekant ir vėl leidžiantis – su vandeniu kibire buvo einama į pirtį ir ten nustatoma, kieno akys gyvuliui pakenkė. Tam reikalui pirmas pasitaikęs nuo krosnies viršaus paimtas akmenėlis buvo metamas į vandenį ir žiūrima, ar vanduo kunkuliuos. Antrą sykį atėjus į pirtį buvo metamas akmenėlis iš krosnies apačios, trečiąjį – vėl nuo viršaus. Jei čirkšdavo nuo krosnies viršaus, tai liga – vyro darbas, jei iš apačios – pakenkė moteris.“²⁹ Šiuo atveju diagnozuojama pati liga ir pakenkėjo lytis (svarbu užkerėjimo prevencijai).

²³ LTR 1187 120, 31.

²⁴ MP III, 431.

²⁵ SB 104, 35.

²⁶ SB 106, 36.

²⁷ MP III, 411.

²⁸ Klybaitė D. (1938). *Kūdikių auginimas Biržų apskrityje*. Kaunas: Pieno lašo draugijos leidinys, p. 31.

²⁹ Merkienė I. R. (2005). Gyvulių ūkis. Lokalinės kultūros universalumas ir savitumas. *Lietuvos valsčiai. Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*. Red. Buchaveckas. Vilnius: Versmė, p. 864–877.

Apskritai, vaškonių, švinučių, būrėjų su žiedu, vanduolučių sampratos ir veikla XIX–XXI a liaudies medicinoje reflektuojasi lemties tikėjimuose ir terapinėje praktikoje: naudojama šių vaidilučių technika arba technikos fragmentai diagnozuojant ligas ir gydamosiose procedūrose.

Seitonys

Pagal Mato Pretorijaus aprašą, *seitones* „kabino sergantiems žmonėms ir gyvuliams tam tikrus daiktus arba amuletus, ir kai juos nuo žmonių nuimdavo, galėdavo pasakyti, ar jie gyvens, ar mirs“³⁰.

Amuletas – objektas, užrašas, piešinys ar simbolis, turintis maginę apsauginę galią nuo nesėkmės, ligos, nelaimingų atsitikimų, antgamtinių jėgų, blogos akies ir kt. nelaimių³¹. Amuletai, skirti kūno apsaugai, yra dėvimi arba pritvirtinami prie kūno, kiti – namų ar turto apsaugai – stacionarūs. Roy’aus Kotansky’io teigimu, pagrindinė medicininių amuletų funkcija yra terapinė ir apotropinė kartu. Inskribuotu amuletu gydomas jame įvardytos ligos, lengvinami ligos simptomai, taip pat apsaugoma nuo pavojų ar žalos apskritai. Neinskribuoti, organinės kilmės amuletai – augalai, gyvūninės medžiagos, mineralai – tinkamai parinkti taip pat gydo, apsaugo nuo ligų ir pavojų. Gaminant amuletus atliekami įvairūs pagalbinių magiški ritualai (gydymas, burtų laužymas, dievų / demonų kvietimas ir kt.)³². Savaimė suprantama, jog gaminant amuletus reikalingos tam tikros žinios ir gebėjimai. Literatūroje nerasta duomenų, jog amuletai buvo naudojami žmogaus lemčiai (mirs / gyvens) aiškinti. Matas Pretorijus galimai neteisingai interpretavo³³ seitonių veiklą – jie buvo ne ženklų aiškintojai, o amuletų gamintojai.

XV–XVIII a. pradžios rašytiniuose šaltiniuose pateikta fragmentuotų žinių apie amuletų naudojimą / nešiojimą. 1549 m. Sigismundas Herbersteinas veikale „Maskvos istorijos komentarai“ mini, jog Lietuvoje „paprastai nešiojamos briedžio kanopos kaip amuletai nuo nuomario“³⁴. Tai patvirtina 1800 m. Žanas Emanuelis Žiliberas³⁵ veikale „Gydytojas natūralistas“, kuriame teigia, kad be-

³⁰ MP III, 411.

³¹ Giuley R. E. (2006). *The encyclopedia of magic and alchemy*. Facts on file. An imprint on info-base publishing, p. 3.

³² Kotansky R. (2006). Amulets. *Dictionary of Gnosis and Western esotericism*. Red. Wouter J. Hanegraaff. Brill, Leiden, Boston, p. 60–71.

³³ Plačiau apie Mato Pretorijaus mitinės medžiagos verifikavimą žr.: Vičinskas Ž. (2018). *Mato Pretorijaus veikalo „Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne“ verifikacija lietuvių mitologijos kontekste*. Dakt. disert. Humanitariniai mokslai, etnologija (07H). Klaipėdos universitetas.

³⁴ BRMŠ II, 395.

³⁵ Žanas Emanuelis Žiliberas (1741–1814) – Lietuvos botanikos, farmacijos pradininkas. Jį kaip gydytoją labiausiai domino augalų naudojimas medicinoje. 1777 m. rinko botaninę, zoologinę medžiagą Naugarduko, Ščiorsų, Vilniaus, Vokės, Vyšniavos, Trakų, Alytaus, Merkinės ir kitose apylinkėse.

veik visuose Lietuvos namuose žmonės turi po žiedą su elnio kojos fragmentu apsaugai nuo nuomario³⁶.

1620 m. Jonas Argentas veikale „Apie Jėzaus draugijos padėtį Lenkijos karalystėje Šviesiausiajam Zigmantui III“ aprašo, jog pamokslininkai aptiko vaiką, kuris ant kaklo prastame maišelyje kaip amuletą nešiojo žalčio galvas, kurias jam įdavė motina; amuletą atėmus, vaikas sunkiai apsirgo³⁷.

Rašinyje „Žinios apie lietuvių būdą, prigimtį ir gyvenimą“ nurodoma: „Jei koks žmogus ar gyvulus šlubuoja, ir nežinia, kas jam yra, tai jie (*zekininkai*) tokiam prikabina žolių ryšuliuką, kuris vadinamas *sekis*; tuo išgydo šlubumą. Burdami jie visada vartoja žodžius.“³⁸

XIX–XXI a. Lietuvoje buvo / yra nešiojami amuletai nuo ligų ir apsaugai. Jurgis Ambroziejus Pabrėža pamoksle „Pamokslos Apey Griekus prisizingus Pirmam Prisakimou Dyiwa, sakits Kartynoy Metusy 1826“ smerkė česnako nešiojimą apsaugai nuo apžavėjimo³⁹.

Antanas Tauras Mekas, apžvelgdamas gyvūninės kilmės medžiagas, naudotas lietuvių tautinėje vaistinėkystėje, užsimena, jog Lietuvoje arklio ir žalčio kaukolės naudotos kaip nuo ligų apsaugantis amuletas, ožio barzdos amuletas vaikams – kad dantys sveiki būtų⁴⁰. Monika Balikienė, Gytis Aučinikas, Rita Balkutė aprašo XXI a. įvairių amuletų (žiogeliai, segtukai, raudoni raišteliai, maišelis su šv. Agotos duona, gyvsidabrio kapsule bei pelyno žole ir kt.) nešiojimą nuo blogos akies⁴¹.

³⁶ Parent A. (2018). *Prancūzai Abiejų Tautų Respublikos pertvarkyme Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu (1754–1795m.)*. Daktaro disertacija: Humanitariniai mokslai. Istorija (05 H). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Vilniaus universitetas, p. 182.

³⁷ BRMŠ II, 468.

³⁸ BRMŠ III, 327. Pasak Norberto Vėliaus, rašinio autorius asmenis, kurie negaluojančius gyvulius ir žmones gydo prie jų ką nors prikabindami, vadina zekininkais, o Matas Pretorijus – seintonimis. Ten pat, p. 325.

³⁹ Skrodenis S. (1972). *Žemaičių butis J. Pabrėžos pamoksluose*. Red. Karolis Jankevičius. Jurgis Pabrėža (1771–1849). Vilnius: Mintis, p. 66–75. Pamoksle taip pat nurodoma, kad būdavo pranašaujama iš paukščių lakiojimo, giedojimo, žvėrių ant kelio pasirodymo, iš gyvulių grobų (žarnų, blūžnies ar kaulų).

⁴⁰ Mekas A. T. (2003). *Gyvūninės kilmės medžiagų, naudojamų lietuvių tautinėje vaistinėkystėje, įvertinimas*. Daktaro disertacija. Biomedicinos mokslai, farmacija (09B). Kauno medicinos universitetas, p. 35, 48.

⁴¹ Balikienė M. (2012). *Tikėjimo bloga akimi raiška šiuolaikinėje Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, etnologija (074). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, p. 73–75; Aučinikas G. (2005). Blogos akys tradicinėje kultūroje. Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje. Konferencijų medžiaga iš konferencijų ciklo „Gimtis, Būtis, Mirtis“. Sudarė Rita Balkutė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 159–178; Balkutė R. (2013). *Galia užburti (kenkimo magija 1982–2012 metų įrašuose)*. Vilnius, p. 521–533.

XXI a. Aukštadvario krašte (Trakų raj.) išliko tikėjimas amuletų gydomąja ir apsaugine galia. Pateikėjos Aldonos⁴² patarimai pasirenkant gydomuosius amuletus: „Reikia nešiot gintaro karolius, kad širdis ir kaklas būt sveiki. Vaikams ant kakliuko karolius dėjo, kad kramtytų, tai dantukai greičiau prasikala. Kabydavo vaikui senovėj vilko dantų karolius ar dantį nor vieną. Vaikas drąsus ir labai drūtas auga, jokios ligos nelimpa, dantys sveiki būna kap vilko; Kad strėnų nesopėt, reikia visą česą nešiot 3 kaštonus, kišeniuose nešiot 3 ar 9 giles didelio ažuolo, tai drūtumo induoda. Kad žmogaus neimtų kulka, liga, ugnis, reikia visą laik nešiot Perkūno kulką. Kad gerklės nesopėt, reikia an kaklo nešiot linų sruogą, pašventytą bažnyčioj per Šv. Blažiejų, vasario 3 d. Kad ugnis neimtų, jokia liga staigiai nestvertų, reikia nešiotis duonos, pašventytos per Šv. Agotą. Kap kas nešioja šventytą vandenį buteluky, tai sako, saugoja nuo ligų, piktos akies. Žemės saujukę imdavo su savim, važiuodami Amerikon, padeda apsisaugot nuo ligų, mirties. Jei tėvai pamirę, tai ir nuo kapo paima ir vežasi, paskiau gyvi sveiki grįžta. Girdėt teko, kad nuo ligų nešioj žalčio galvą išsidžiovinę tarbukėj.“

Apie amuletą su gyvačių galvomis pateikėjas Alfonsas⁴³ pasakoja: „Teko girdėt man apie žalčių galvas džiovytas, kad nešoj an kaklo pasikory, nuo visokių zarazų. Čia senas dalykas. Toks traktoristas Žarnauskas stumdė kelią, už Stakliškių, ir po akmenais rado daug sidabrinių apyrankių ty visokių. Nu ir jis, durnius, gi da neatidavis buvo valdžiai, ale galvoj blizges daryt. Mačiau ir aš. Buvo vieni toki karoliai sidabriniai su žalčio galvom, tai tikrai. Paskiau jis atidavė tą lobį valdžion, Vilniuj dabar, muziejuj.“

Apie vaikų apsaugą nuo blogos akies pasakoja pateikėja Vlada: „Vaiką nuo akių, kad nepabijotų, apvilkdavo išvirkščiais marškinėliais, padalkose įsegdavo grapką – žiogelį, ant kairės rankos riešo užrišdavo raudoną siūlą, ant kaklo kabindavo maišelį su bylica pelūnu, jonažole, pašventintomis bažnyčioje. Ant kaklo nešiojo pipiro raudono ankštį nuo širdies ligų.“⁴⁴

1627 m. Paulius Einhornas veikale „Stabmeldystės ir niekingų prietarų paneigimas“ rašo, jog „vietiniai žmonės įsitikinę, kad kritusių naminių gyvulių ir mirusių žmonių kaulai turi nepaprastą galią prieš nemažą visokių žmones ir gyvulius užpuolančių ligų ir bėdų. Jeigu ima kristi gyvuliai, tai kritusių gyvulių kaulai esanti ypatinga apsigynimo priemonė ir vaistas nuo tokio kritimo ir epidemijos.

⁴² Aldona Germanavičienė-Bendaravičiūtė, gim. 1927 m. Alytaus apskr., Stakliškių k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2019 05 25.

⁴³ Alfonsas Balsevičius, gim. 1936 m. Alytaus apskr., Stakliškių vlsč., Kristapiškių k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2018 07 11.

⁴⁴ Vlada Valakevičienė-Radzevičiūtė, gim. 1951 m., Rangavos k., Jiezno r. Užr. Rita Balsevičiūtė 2019 10 18.

Todėl žmonės tokių gyvulių kaulus, tai yra arklių ir karvių kaukoles, susmaigsto ant statinių tvoros aplink tvartus, kad jos apsaugotų gyvulius nuo epidemijos ir ją išvytų⁴⁵. XIX–XXI a. šis tikėjimas yra išlikęs. Pvz., 1900 m. Mato Slančiausko užrašytas tikėjimas: „Kur matytis ant viršaus tvorų pamaustytos arba padėstytos gyvuolių kaukolės, kaip šit ašviesnių (arklių) ar galvijų (raguotųjų) pas arklides ir bandos kūtes, tai kiti sako, kad dėl nugainiojimo ligų nuo tų gyvuolių“⁴⁶; Mekas nurodo, kad arklės kaukolė buvo laikoma namie, po pečiumi, apsaugai nuo ligų⁴⁷. Taigi, XIX–XXI a. liaudies medicinoje seitonių sampratos reflektuojasi tikėjime amuletų gydymą ir apsaugine galia nuo ligų, blogos akies ir kt. nelaimių.

Lekutonys ir paukštučiai

Anot Mato Pretorijaus, „*lekkutones* yra tokie (vaidilučiai), kurie klausėsi paukščių balsų bei stebėjo jų skrydį ir iš to galėjo išpranašauti būsimus dalykus. Jie dar vadinami ir *pauksztučiai*; jie stebėjo paukščius. Tačiau pažymėtina, kad tie paukštučiai tam tikru atžvilgiu skyrėsi nuo lekutonių. Šieji tik stebėjo skrydį ir iš to prognozavo, kas bus. Anieji ėmė domėn ne vien skrydį, bet ir balsus, jų kovas ir kas šiaip tokiu atveju atsitikdavo“⁴⁸.

Šios grupės vaidilučių būrimai XIX–XXI a. reflektuojasi liaudies medicinos profilaktiniuose tikėjimuose. Tikima: „Jeigu senas juodvarnis, turįs daugiau kaip šimtą metų, neša mėsą, ir ta mėsa iškrenta, tai kas tą mėsą suės, šuo ar kas kitas, pasius“⁴⁹; „Nesimaudyti upėje tol, lygi gegutė nesukukuoja, kai užkukuos gegutė, drugys išlenda iš vandens“⁵⁰.

1529 m. Simonas Grunau veikale „Prūsijos kronika“ rašo: „Jei paukštis vardu apuokas tris naktis ant kurių namų rėkia, tai jie mano, kad ten būtinai žmogus mirs“; „Jei vištos karkia, tai mano, kad jos regi dvasią, kuri valkiojasi be vietos arba nori prie žmonių būti“⁵¹. Apie šiuos ženklus užsimena ir Lukas Davidas⁵².

XIX–XXI a. tikima, kad žmogaus lemtį (nelaimę / mirtį) pranašauja neįpras-tas laukinių / naminių paukščių elgesys: „Gegutė, jei tankiai atlekia į kuriuos namus ir kukuoja arba kvatoja, bus nelaimė. Ligoniu esant ženkliana mirtį“⁵³;

⁴⁵ BRMŠ III, 593.

⁴⁶ JBsn 713, 307.

⁴⁷ Mekas A. T. (2003). *Gyvūninės kilmės medžiagų, naudojamų lietuvių tautinėje vaistinėje, įvertinimas*. Daktaro disertacija. Biomedicinos mokslai, farmacija (09B). Kauno medicinos universitetas, p. 35.

⁴⁸ MP III, 405.

⁴⁹ LTR 1039 Nr. 2023, p. 952.

⁵⁰ LTR 1039 Nr. 1823, p. 884.

⁵¹ BRMŠ II, 109.

⁵² Ten pat, 301.

⁵³ LTR 1039 Nr. 1694, p. 854.

„Jei varna tupi prieš langą ir žiūri į pirkią, tai iš tos pirkios kas nors mirs“⁵⁴; „Jei gegutė kukuoja ant sauso medžio – jaunas žmogus mirs“⁵⁵; „Jeigu kregždė įskrenda į kambarį, bus nelaimė, reiks mirti“⁵⁶; „Pelėda ūbia tep, lyg verktų, – an ligonio smerties. Aš tėvuką liginau ir kap tik užgirdau pelėdą, tuoj supratau, kad tuoj jau ais. Tep ir buvo“⁵⁷; „Sako, kad zyrukė inlacia pirkion ar dziubeliu stuksi langan, – lauk, ba kas nor duos žinią apie smertį artimo“⁵⁸; „Sako, kad jei kranklys iš kairės pusės krankia, tai ant artimo smerties“⁵⁹; „Jeigu vištos ant laktų pradeda kudakuoti, tai tuose namuose mirs kas“⁶⁰; „Iš paukščių dvasių pamato gaidys, kai pamato, – pasišiaušia“⁶¹; „Jei višta ima giedoti, tai reik per jų nuog stalo lyg durų atskaityti. Jei tik išeina galva, tų galvų nukirst. Mat višta gieda an bėdos [*mirties – aut. past.*]“⁶² (plačiau apie pranašingą laukinių / naminių paukščių elgesį žr. Radvilė Racėnaitė)⁶³.

Lekutonių ir paukščiųų sampratos ir veikla XIX–XXI a. galimai reflektuojasi liaudies medicinos profilaktiniuose tikėjimuose ir lemties spėjimuose.

Viduronys ir žvėroniai

Matas Pretorijus aprašo, jog „*widdurones* yra tokie ženklų aiškintojai, kurie mokėjo pranašauti iš dievams paskerstų gyvulių vidurių“⁶⁴. Autoriaus teigimu, „dar vieni vaidilučiai buvo „*szweronei*, jie garbino ir globojo žvėris laukuose...“⁶⁵. Mato Pretorijaus pateikti aprašai galimai ne visai atskleidžia šių vaidilučių veiklą. Viduronys, skrosdami gyvūnus, tikėtina, sukauptė žinių apie gyvūnų anatomiją⁶⁶ ir gyvūninės kilmės vaistingąsias medžiagas; žvėroniai – apie žvėrių ir naminių gyvūnų elgseną. Antra vertus, šios sukauptos žinios galimai yra skirtingų vaidilučių grupių sampratos arba šias veiklas galėjo atlikti nepaminėta Mato Pretorijaus

⁵⁴ LTR 1039 Nr. 1862, p. 893.

⁵⁵ LTR 1579 Nr. 784, p. 132.

⁵⁶ LTR 1039 Nr. 1947, p. 932.

⁵⁷ Danutė Cikanavičiūtė, gim. 1938 m., Alytaus apskr., Stakliškių vlsč., Sutruko k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2019 06 18.

⁵⁸ Jadvyga Nekraševičienė–Karpčiūtė, gim. 1938 m. Trakų apskr., Onušio vlsč., Gruožninkų k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2020 01 30.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ LRT 1039 Nr. 2435, p. 1070.

⁶¹ SB Nr. 664.

⁶² SB Nr. 806.

⁶³ Racėnaitė R. (2011). *Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 209–219.

⁶⁴ MP III., 409.

⁶⁵ Ten pat, p. 421.

⁶⁶ Žiniai apžiūrėdavo aukojamų gyvulių vidurius, todėl jie turėjo kai kurių anatomijos žinių. Siaurusaitis B. (2005). Gydytojo samprata ir raida Lietuvoje. Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje. Konferencijų medžiaga iš konferencijų ciklo „Gimtis. Būtis. Mirtis“. Sudarė Rita Balkutė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 196–203.

aprašė vaidilučių grupę. Šioms prielaidoms patvirtinti nepakanka žinių baltams priskiriamuose XV–XVIII a. pr. literatūros šaltiniuose.

XIX–XXI a. įvairiose Lietuvos vietovėse etnologai, tautosakininkai, etnobiologai yra užrašę daugybę gydomųjų receptų, kuriuose vartojamos gyvūninės kilmės vaistingosios medžiagos⁶⁷. Taip pat žinomi pagal gyvūnų elgseną gydomieji ir lemties tikėjimai. Pvz., „Sako, jeigu kurmis palei podmuro žemes verčia, tai mirs žmogus iš tų namų⁶⁸“; „Jei atveža kunigą prie ligonio, jeigu arkliai užkėlę, parietę galvas, tai pagis, o jeigu nuleidę, tai mirs“⁶⁹; „Jei šuo staugia galvą iškėlęs, tai mirs šeimininkė, jei nuleidęs – šeimininkas“⁷⁰; „Dvasią gali pamatyti arklys, šuo ir gaidys (kai pamato arklys – prunkščia, šuva – skalija, o gaidys – pasipučia“⁷¹; „Katė gali žmogui ligą įpūsti. Jeigu jinai sėdi ant žmogaus krūtinės ir jam miegant poteriauja – jinai ligą įpučia“⁷²; „Jei neturi vaikų, tai reikia suvalgyt kuilio pautus, nu kap išpjauna, taigi išsikept suvalgyt“⁷³; „Jei nori būt drūtas, tai vis valgyk jaknas kiaulės ar veršiuko“⁷⁴ (plačiau apie artėjančios mirties naminių gyvūnų perspėjimus žr. R. Racėnaitė)⁷⁵.

Apskritai, XIX–XXI a. plačiai paplitusios liaudies medicinos žinios apie gyvūninės kilmės vaistingųjų medžiagų vartojimą ir gydomieji bei lemties tikėjimai galimai yra viduronių, žvėronių sampratų refleksijos, nes iš dalies atitinka šių grupių veiklą.

Sapnoniai

Pasak Mato Pretorijaus, *sapnonei* „ne tik gviešėsi sapnus aiškinti, bet ir, remdamiesi savo sapnuotu sapnu, įrodinėja galį nusakyti būsimus dalykus“⁷⁶.

Simonas Grunau užsimena, jog Rikojote vaidilučiai ir vaidilutės dėl dievo- baimingo ir skaistaus gyvenimo „įgyja nuopelnų savo dievų akyse, ir per mie-

⁶⁷ Plačiau žr.: Mekas A. T. (2003). *Gyvūninės kilmės medžiagų, naudojamų lietuvių tautinėje vaistininkystėje, įvertinimas...*; Petkevičius R. (2011). *Nervinių sutrikimų gydymas tradicinėmis priemonėmis XX–XXI a. pr. Aukštaitijoje ir Dzūkijoje*. Magistro darbas. Kaunas; Biziulevičius S. (2013). *Liaudies medicina Aukštadvario krašte 1935–1939 metais*. Vilnius: Versmė; Balkutė R. (2017). Liaudies medicinos ir užkalbėjimų tradicijos Onušio apylinkėse. *Onuškis*. Versmė, p. 1335–1364.

⁶⁸ Ieva Karsokienė-Skindaraitė, gim. 1953 m. Prienų raj., Stakliškių apyl., Intuponių k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2019 12 10.

⁶⁹ LTR 1039 Nr. 1918, p. 913.

⁷⁰ LTR 1039 Nr. 1830, p. 886.

⁷¹ LTR 1579 Nr. 797, p. 133.

⁷² LTR 1579 Nr. 463, p. 116.

⁷³ Jadvyga Nekraševičienė-Karpičiūtė, gim. 1938 m. Trakų apskr., Onušio vlsč., Gruožninkų k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2020 01 30.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Racėnaitė R. (2011). Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore..., p. 219–227.

⁷⁶ MP III, 423.

gus dievai su jais kalbasi ir moko žmones šventinti⁷⁷. Panašiai Matas Pretorijus aprašo vieną iš daugelio vaidilučių pareigų: „Daug melstis norint nusipelnyti, kad dievai su jais kalbėtusi sapnuose ir pamokytų, kaip padėti žmonėms užkalbėjimais, kokiais burtažodžiais kalbėti, kaip jiems vadovauti...“⁷⁸ Autorius taip pat nurodo, kad sapnonės gali būti ir paprastos moterys, kurios „dažnai, įkvėptos šėtono, gana gerai atspėja ateitį, kartais ir aiškindamos sapnus“⁷⁹. Paprašęs sapnonės išmokyti sapnų aiškinimo meno, Matas Pretorijus išgirdo atsakymą, kad „tai ne menas, bet tai nuo Dievo“⁸⁰. Sapnoniai gebėjimą aiškinti sapnus laikė ypatinga Dievo dovana⁸¹. XIX–XXI a. maždaug tais pačiais žodžiais („Dievo duota“, „nuo Dievo“) užkalbėtojos paaiškina savo gebėjimą užkalbėti (plačiau žr. Lina Būgienė, 2010; Daiva Vaitkevičienė, 2008)⁸².

1583 m. Lukas Davidas veikale „Prūsijos kronika“ užsimena, jog „didelį dėmesį jie skirdavo savo sapnams, kadangi tikėjo, kad jiems taip įvyks, kaip sapnavo“⁸³. XV a. – XVIII a. pr. baltams priskiriamuose literatūros šaltiniuose žinių apie sapnonius, sapnų aiškinimą medicinos srityje yra tik keletas.

1636 m. leistame veikale „Latvių Kuršo kunigaikštystės reformavimas“ Paulius Einhornas pateikia duomenų apie dievų apsireiškimą per sapną. Teigiama, kad kilus 1602 m. ir 1625 m. marui buvo aukojamos aukos, kurias vadino sambariais (bendra auka, kurią sudėdavo daugelis žmonių). Žmonės „sapne būdavę raginami, ir vaiduokliai, kurie pasirodydavo kai kuriose vietose, juos įspėdavę, kad jei jie nori išsivaduoti iš šios negandos, turi surengti sambarį ir atlikti pagoniškas aukas“⁸⁴.

Vilniaus jėzuitų akademinės kolegijos ganytojiškos veiklos dienoraštyje 1723 m. aprašytas „pelkių“ akmens garbinimas: „Buvo kalbama, kad tą akmenį garbinti kai kurie kaimiečiai per miegą buvo paraginti dar neatmenamais laikais; dėl to ligoniai, darydami įvairius įžadus, iš visur atvykę tikėdavosi atgauti sveikatą: tai skaudamų kojų, tai akių, tai rankų stiprybę.“⁸⁵

⁷⁷ BRMŠ II, 111.

⁷⁸ MP III, 387.

⁷⁹ Ten pat, 425.

⁸⁰ MP III, p. 427.

⁸¹ Ten pat, 433.

⁸² Būgienė L. (2010). Rytų Lietuvos kultūrinė tradicija: keli užkalbėtojo paveikslų bruožai. *Tautosakos darbai* XL, 66–79; *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės* (2008). Parengė D. Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

⁸³ BRMŠ II, 301.

⁸⁴ BRMŠ III, 614.

⁸⁵ BRMŠ IV, 123.

XXI a. Aukštadvario krašte yra užrašyti liudijimai bendravimo su Dievu ir mirusiais artimaisiais per sapną. Pateikėja Ieva⁸⁶ savo gimimą ir išlikimą sieja su mamos patirta teofanija per sapną: „Mano mama Jadvyga pasakojo. Ji negalėjo auginti vaikų: kiek paauga ir vis miršta. Labai verkė dėl to ir pergyveno. Susapnavo ji žilą nepažįstamą senuką. Jis sakė: „Tu neverk daugiau. Kai gims berniukas, nukrikštyk Adomu, o jei mergaitė – Ieva. Šitie gyvi liks.“ Taip ir buvo: gimė berniukas – krikštijo Adomu, gyvas liko. Po jo gimė mergaitė – pakrikštijo Vėrute, bet ji nė metų nesulaukė, mirė. Po kiek laiko gimiau aš – davė Ievos vardą. Nu ir aš gyvenu.“

Apie nurodymus, gautus sunkiai sergant vaikams iš mirusiojo per sapną, pasakoja pateikėja Sofija⁸⁷: „Po karo labai sirgo žmonės ir mirdavo nuo šiltinės, ją vadino cholera. Vaikai per kelias valandas numirdavo. Apsirgo čia kaimynas, dar jaunas, ir greit mirė. Vaikai jau buvo apsikrėtę, ir ta jauna motina nežinojo, kaip gelbėti, tik verkė. Tik po laidotuvių ji susapnavo savo vyrą. Jis parėjo namo ir pradėjo bartis: „Kodėl tu neduodi vaikams macežankos arbatos, nes jie tuoj mirs. Kelkis ir eik virt. Gydė ta arbata, ir vaikai liko gyvi“ [macežanka – paprastasis raudonėlis – *aut past.*].

Kai kurie liaudies medicinos tikėjimai, užrašyti XIX–XXI a., galimai yra sapnų aiškinimo fragmentai. Pvz., „Jeigu sapnuose per vandenį pereini, tai pereini per didelę ligą, jeigu bijai pereiti, tai bus didelė liga“⁸⁸; „Išgirdus per miegus arba sapny šaukiant, nereikia atsilipti, nes šaukia liga arba nelaimė, ir jei atsiliepsi, bus blogai“⁸⁹. Taigi, sapnų sampratos XIX–XXI a. liaudies medicinoje reflektuojasi ženklų aiškinimu, kaip postūmis atlikti tam tikrus veiksmus, susijusius su sveikata / liga.

Zerkolučiai

Pasak Mato Pretorijaus, „*zerkolutti*, žiūrėtojai į veidrodį, kuriuos vadina šven-tais, įžiūri tai, ko ieško“⁹⁰. Autorius užsimena apie vyrą, kuris atvyko pas būrėją, norėdamas paklausti, ar susirgusi žmona atsigaus. „Vyras turėjo bristi į Karklės upę ir laikyti tą veidrodį po vandeniui. Tuo tarpu zerkolūtis savaip pasimeldė ir veidrodyje pasirodė mirusiosios veidas; ir tikrai, kai jis parėjo namo, žmoną rado apimtą agonijos, o kitos dienos rytą ji mirė.“⁹¹

⁸⁶ Ieva Karsokienė-Skindaraitė, gim. 1953 m. Prienų raj., Stakliškių apyl., Intuponių k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2019 12 10.

⁸⁷ Sofija Suchockienė-Tarasevičiūtė, gim. 1938 m. Trakų apskr., Aukštadvario vlsč., Kruncikų k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2020 01 28.

⁸⁸ LTR 1039 Nr. 1891, p. 910.

⁸⁹ LTR 1039 Nr. 1690, p. 853.

⁹⁰ MP III, p. 413.

⁹¹ Ten pat.

Rosemary Ellen Guiley teigia, kad nuo senovės Egipto laikų daugelio tautų magijoje veidrodis naudojamas žvelgti į ateitį, atsakyti į klausimus, rasti pamestus daiktus ir žmones, identifikuoti ar surasti vagis ir nusikaltėlius, gydant ligonius. Plačiai paplitę liaudies įsitikinimai reikalauja apversti veidrodžius name mirus kam nors, nes mirusio žmogaus siela gali pasiklysti; veidrodžius reikia pašalinti iš sergančiojo kambario, nes siela yra labiau pažeidžiama ligos metu; matyti savo atspindį veidrodyje kambario, kuriame mirė kažkas, reiškia artėjančią mirtį⁹². XIX–XXI a. Lietuvoje šie tikėjimai žinomi, jų laikomasi ligonių slaugos ir marinimo papročiuose.

Pasak Jeano C. Cooperio, veidrodis pasižymi maginėmis savybėmis – tai vartai į atvirkštinį pasaulį⁹³. Pasak Gintaro Beresnevičiaus, „lietuviai žinojo „atvirkštinį“ pasaulį su kitokiais laiko dėsniais. Lietuvių pasaulėžiūroje „atvirkštinis“ pasaulis žinomas esantis „anapus“. Jame žemiškasis pasaulis pasikeičia lyg atsispindėjęs veidrodyje. „Atvirkštinis“ laiko eiga pasireiškia ekstremaliais atvejais, kai „anas pasaulis“ priartėja ar kertasi su žemiškuoju. Mirtis, būdama kokio nors žmogaus veiksmo padarinys, pasirodo dar prieš tą veiksmą, t. y. pasekmė pasirodo anksčiau už priežastį⁹⁴.

XIX–XXI a. liaudies medicinos tikėjimuose gausu perspėjimų / draudimų, kad negalima žiūrėti į veidrodį pažeidžiamiesiems asmenims, vakare / naktį, per apeigines šventes: „Nekalbantiems vaikams nereik duoti į zerkolą žiūrėti; ilgiaus nekalba“⁹⁵; „Nežiūrėk vakare veidrodin (zerkolan), greit pasensi“⁹⁶; „Jei pamatai, kad kas nors žiūri į veidrodį Kalėdų naktį, tai iš tų žiūrinčių kas nors mirs“⁹⁷; „Kūčių vakare, dvyliktą vakarą nakties, reikia prieš veidrodį atsistoti ir šukuotis. Jei veidrody pasirodo karstas, tai mirsi“⁹⁸; „Silvestro naktį žiūrėk į veidrodį ir pamatysi sekančių metų svarbiausius įvykius. Bet niekas neturi būti kambaryje. Kas tai mėgina, dažniausiai tuoj miršta“⁹⁹.

XXI a. apie pavojų buriantis veidrodyje perspėja pateikėja Aldona¹⁰⁰: „Kūčių naktį viena mūs giminaitė varažino, žiūrėdama in veidrodį. Norėj savo berną

⁹² Guiley R. E. (2006). *The encyclopedia of magic and alchemy*. Facts on file. An imprint on info-base publishing, p.199.

⁹³ Cooper J. C. (1987). *An illustrated encyclopaedia of traditional symbols*. Thames and Hudson, p. 106.

⁹⁴ Beresnevičius G. (1989). Atvirkštinio pasaulio modelis senųjų lietuvių pasaulėžiūroje. *Mokslas ir technika* 1, 45.

⁹⁵ JBSn Nr. 468, p. 271.

⁹⁶ JBSn Nr. 68, p. 376.

⁹⁷ LTR 1039 Nr. 1862, p. 893.

⁹⁸ LTR 1039 Nr. 2515, p. 1148.

⁹⁹ LTR 2284 Nr. 184, p. 135.

¹⁰⁰ Aldona Germanavičienė-Bendaravičiūtė, gim. 1927 m. Alytaus apskr., Stakliškių k. Užr. Rita Balsevičiūtė 2019 05 25.

pamatyt. Ji pamatė raitą vyrą, ir jis jai užsimoj kardu ir kirto. Merga užrėkė ir apalpo. Vežioj po čeraunykus, kiek pataisė. Tai buvo 1918 metais. Ji buvo tada miestelyj, kap insiveržė lenkai su kardais. Ten buvo tokis susistumdymas ar susirėmimas Stakliškių šaulių su lenkais. O merga papuolė netyčia po arkliu. Ją sumindžioj ir nuo to pamirė. Šitą bajką mano baba sakė ir liepė nesivaražyt an dzerkolo.“

Apskritai, XIX–XXI a. liaudies medicinoje zerkolučių sampratos reflektuojasi ligonių slaugos, marinimo papročiuose ir tikėjimuose–draudimuose dėl veidrodžio galimo neigiamo poveikio sveikatai / gyvybei.

Apibendrinimas

XV–XVIII a. pradžios rašytiniuose šaltiniuose (Simonas Grunau, Lukas Davidas, Sigismundas Herbsteinas, Matas Pretorijus, Jonas Argentas, Paulis Einhornas ir kt.) pateikta fragmentuotų žinių apie žvakonių, dūmonių, vaškonių, švinučių, burtonių su žiedu, vandulučių, seitonų, lekutonių, paukštučių, viduronių, žvėronių, saponių, zerkolučių sampratas ir veiklą. Matas Pretorijus, priskirdamas šiuos vaidilučius ženklų aiškintojams, galimai netiksliai, per daug glaustai interpretavo pastarųjų veiklą medicinos srityje. Kai kurių vaidilučių grupių ženklų aiškinimo technika / technikos fragmentai, sampratos ryškiai reflektuojasi XIX–XXI a. liaudies medicinos terapinėse procedūrose, diagnozuojant ligas, tikėjimuose ir žiniuose apie vaistingąsias medžiagas.

Remiantis Mato Pretorijaus aprašu, žvakonys ir dūmonys yra ženklų aiškintojai, kurie pagal dūmų kryptį spėdavo ligos baigtį. Jų sampratos XIX–XXI a. liaudies medicinoje reflektuojasi lemties sveikas / sirgs / mirs tikėjimuose.

Matas Pretorijus mini vaškonius, kurie iš vaško liejimo galėjo nusakyti tolimo daikto savitumus. Vaško liejimas taip pat buvo naudojamas buriant, pavojingų ligų atvejais – ar žmogus atsigaus, ar mirs. Švinučiai tuo pačiu tikslu liedavo šviną, ir tai, kas šiaip jau išryškėdavo vaške, išryškėdavo ir švine. Būrėjai su žiedu galėjo nuspėti reikiamus dalykus naudodami pašventintą žiedą. Vandulučiai galėjo išpranašauti būsimus dalykus iš vandens, iš jo putų, bangų ir t. t. Šių grupių veikla medicinos srityje, tikėtina, buvo platesnė nei Mato Pretorijaus aprašytoji. Pastarųjų vaidilučių grupių sampratos ir veikla reflektuojasi XIX–XXI a. liaudies medicinoje lemties tikėjimuose ir terapinėje praktikoje: naudojama šių vaidilučių technika arba technikos fragmentai diagnozuojant ligas ir gydamosiose procedūrose.

Pagal Mato Pretorijaus aprašą, seitonys kabino sergantiems žmonėms ir gyvuliams amuletus ir, kai juos nuo žmonių nuimdavo, galėdavo pasakyti, ar jie gyvens, ar mirs. Literatūroje nerasta duomenų, kad amuletai buvo naudojami aiškinant žmogaus lemtį (mirs / gyvens). Matas Pretorijus galimai neteisingai in-

terpretavo seitonių veiklą – jie buvo ne ženklų aiškintojai, o amuletų gamintojai. XIX–XXI a. liaudies medicinoje seitonių sampratos reflektuojasi tikint amuletų gydymą ir apsaugine galia nuo ligų, blogos akies ir kitų nelaimių.

Matas Pretorijus užsimena apie lekutonis ir paukštučius, kurie iš paukščių elgsenos galėjo išpranašauti būsimus dalykus. Pastarųjų sampratos XIX–XXI a. galimai reflektuojasi profilaktiškai tikint liaudies medicina ir spėjant lemtį (mirs / gyvens).

Matas Pretorijus aprašo, jog viduronys mokėjo pranašauti iš dievams paskerstų gyvulių vidurių. Žvėroniai garbino ir globojo žvėris laukuose. Mato Pretorijaus pateikti aprašai galimai ne visai atskleidžia šių vaidilučių veiklą. Viduronys, skrosdami gyvūnus, tikėtina, sukaupe žinių apie gyvūnų anatomiją ir gyvūninės kilmės vaistingąsias medžiagas; žvėroniai – apie žvėrių ir naminių gyvūnų elgseną. Antra vertus, šios sukauptos žinios galimai yra skirtingų vaidilučių grupių sampratos arba šias veiklas galėjo atlikti nepaminėta Mato Pretorijaus apraše vaidilučių grupė. Šioms prielaidoms patvirtinti nepakanka žinių baltams priskiriamuose XV–XVIII a. pr. literatūros šaltiniuose. XIX–XXI a. plačiai paplitusios liaudies medicinos žinios apie gyvūninės kilmės vaistingųjų medžiagų vartojimą ir gydomieji bei lemties tikėjimai galimai yra viduronių, žvėronių sampratų refleksijos, nes iš dalies atitinka šių grupių veiklą.

Sapnoniai, Mato Pretorijaus teigimu, ne tik aiškino sapnus, bet ir, remdamiesi savo sapnuotu sapnu, galėjo nusakyti būsimus dalykus. Sapnionių sampratos ir veikla XIX–XXI a. liaudies medicinoje reflektuojasi aiškinant ženklus, kaip postūmis atlikti tam tikrus veiksmus, susijusius su sveikata / liga.

Pasak Mato Pretorijaus, zerkolučiai įžiūri veidrodyje „tai, ko ieško“. XIX–XXI a. liaudies medicinoje zerkolučių sampratos ir veikla reflektuojasi ligonių slaugos, marinimo papročiuose ir tikėjimuose-draudimuose dėl veidrodžio galimo neigiamo poveikio sveikatai / gyvybei.

Santrumpos

1. MP – Matas Pretorijus (2006). *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*. T. III. Parengė Ingė Lukšaitė bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaite, S. Drevello, J. Kiliumi, M. Čiurinsku. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
2. BRMŠ – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. I (1996), II (2001), III (2003), IV (2005). Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
3. LUGF – *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės* (2008). Parengė ir įvadą parašė Daiva Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
4. SB – Stasys Biziulevičius (2013). *Liaudies medicina Aukštadoario krašte 1935–1939 metais*. Vilnius: Versmė.
5. JBSn (2004) – *Juodoji knyga*. Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka. T. 12. Sudarė Kostas Aleksynas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
6. LTR – Lietuvių tautosakos rankraštyno rinkiniai.

Literatūra

- Aučinikas 2005 – Gytis Aučinikas. Blogos akys tradicinėje kultūroje. Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje. Konferencijų medžiaga iš konferencijų ciklo „Gimtis, Būtis, Mirtis“. Sudarė Rita Balkutė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 159–178.
- Balikiienė 2012 – Monika Balikiienė. *Tikėjimo bloga akimi raiška šiuolaikinėje Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, etnologija (074). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Balkutė 2013 – Rita Balkutė. *Galia užburti (kenkimo magija 1982–2012 metų įrašuose)*. Vilnius.
- Balsys 2010 – Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Balsys 2015 – Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų pagonybė: alkai, žyniai, stabai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Balsys 2017 – Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų religinė elgsena: aukojimai, draudimai, teofanijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Beresnevičius 1989 – Gintaras Beresnevičius. Atvirkštinio pasaulio modelis senųjų lietuvių pasaulėžiūroje. *Mokslas ir technika* 1, 45.
- Beresnevičius 2004 – Gintaras Beresnevičius. *Lietuvių religija ir mitologija*. Sisteminė studija. Vilnius: Tyto alba.
- Beresnevičius, Laurinkienė 1999 – Gintaras Beresnevičius, Nijolė Laurinkienė. Lietuvių religija ir mitologija. *Mitologijos enciklopedija*, T. 2. Vilnius: Vaga, p. 294–295.
- Biziulevičius 2013 – Stasys Biziulevičius. *Liaudies medicina Aukštadvario krašte 1935–1939 metais*. Vilnius: Versmė.
- Būgienė 2010 – Lina Būgienė. Rytų Lietuvos kultūrinė tradicija: keli užkalbėtojo paveikslo bruožai. *Tautosakos darbai* XL, 66–79.
- Cooper 1987 – J. C. Cooper. *An illustrated encyclopaedia of traditional symbols*. Thames and Hudson.
- Giuley 2006 – Rosemary Ellen Giuley. *The encyclopedia of magic and alchemy*. Facts on file. An imprint on infobase publishing.
- Greimas 1996 – *Mitologija šiandien. Antologija*. Sudarė Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane. Vilnius: Baltos lankos.
- Klybaitė 1938 – D. Klybaitė. *Kūdikių auginimas Biržų apskrityje*. Kaunas: Pieno lašo draugijos leidinys.
- Kotansky 2006 – Roy Kotansky. Amulets. *Dictionary of Gnosis and Western esotericism*. Red. Wouter J. Hanegraaff. Brill, Leiden, Boston, p. 60–71.
- Mekas 2003 – Antanas Tauras Mekas. *Gyvūninės kilmės medžiagų, naudojamų lietuvių tautinėje vaistinėkystėje, įvertinimas*. Daktaro disertacija. Biomedicinos mokslai, farmacija (09B). Kauno medicinos universitetas
- Merkienė 2005 – Irena Regina Merkienė. Gyvulių ūkis. Lokalinės kultūros universalumas ir savitumas. *Lietuvos valsčiai. Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*. Red. Buchaveckas. Vilnius: Versmė, p. 864–877.
- Parent 2018 – Arnaud Parent. *Prancūzai Abiejų Tautų Respublikos pertvarkyme Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu (1754–1795m.)*. Daktaro disertacija: Humanitariniai mokslai. Istorija (05 H). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Vilniaus universitetas.
- Petkevičius 2012 – Rolandas Petkevičius. Aukojimas tradicinėje lietuvių medicinoje XVI–XXI amžiuje. *Tautosakos darbai* XLIV, 98–120.
- Pretorijus 2006 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*. T. III. Parengė Ingė Lukšaitė bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaite, S. Drevello, J. Kiliūmi, M. Čiurinsku. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- Racėnaitė 2011 – Radvilė Račėnaitė. *Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

- Siaurusaitis 2005 – Benjaminas Siaurusaitis. Gydytojo samprata ir raida Lietuvoje. Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje. Konferencijų medžiaga iš konferencijų ciklo „Gimtis. Būtis. Mirtis“. Sudarė Rita Balkutė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 196–203.
- Skliutauskas 1931 – Ilja Skliutauskas. Apie Liaudies mediciną. *Medicina* 1, 1–9.
- Skrodenis 1972 – Stasys Skrodenis. *Žemaičių buitįs J. Pabrėžos pamoksluose*. Red. Karolis Jankevičius. Jurgis Pabrėža (1771–1849). Vilnius: Mintis, p. 66–75.
- Šurkus 1973 – Jonas Šurkus. Lietuvių liaudies medicinos tyrinėjimų apžvalga. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Medicina* XIV, 33–45.
- Vaitkevičienė 2008 – *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*. Parengė ir įvadą parašė D. Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Vėlius 1996 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. T. I. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vėlius 2001 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. XVI amžius*. T. II. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vėlius 2003 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. XVII amžius*. T. III. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vėlius 2005 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. XVIII amžius*. T. IV. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vičinskas 2018 – Žydrūnas Vičinskas. *Mato Pretorijaus veikalo „Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne“ verifikacija Lietuvių mitologijos kontekste*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, etnologija (07 H). Klaipėdos universitetas.
- Vileišis, Paražinskaitė 1958 – Aleksandras Vileišis, Nijolė Paražinskaitė. Motinos ir vaiko sveikata lietuvių liaudies medicinoje. *Kauno valstybinio medicinos instituto darbai* 6, 263–276.

Rita Balsevičiūtė

THERAPEUTIC ACTIVITIES OF PRIESTS-VAIDILUCIAI AND REFLECTIONS OF THESE ACTIVITIES IN 19TH TO 21ST-CENTURY FOLK MEDICINE (PART II)

Summary

Priests-*vaidiluciai* should be regarded as successors to the servants of the cult of the pre-Christian religion. According to 15th to 18th-century written sources, priests-*vaidiluciai* performed various duties, including in medicine. The nature of the therapeutic assistance they provided varied according to the magic activity performed.

Aim of the article: to analyse data on the therapeutic activities of priests-*vaidiluciai* in 15th to 18th-century written sources, and to identify reflections of these activities in 19th to 21st-century folk medicine based on archival records and the author's healing records.

Object of investigation: data on the therapeutic activities of *vaidiluciai* found in 15th to 18th-century literary sources. The study uses comparative, analytical and interpretative methods.

The historical-comparative method is used to compare mythical material from historical sources written at different times (the 15th to the 18th century). The mythical information recorded is also compared to archival (19th to 21st-century) data and the author's (2009–2020) data. The application of this method reveals the transformation of mythical material in the context of historical change. In the study, we rely on Greimas' insight that in 'the methodological plane, every recorded fact must be viewed as an integral part of the wider whole into which it is included. Each mythical object or episode must be a pretext for developing a hypothetical model that can explain not only that object or episode, but also other related phenomena.' The research helps to trace the meaning and origin of some therapeutic methods of folk medicine, and the possible development of traditions.

Fragmentary information on the concepts and activities of *zvakoniu*, *dumoniū*, *svinuciu*, *burtoniu* with ring, *vanduoluciu*, *seitoniu*, *lekutoniū*, *paukstuciu*, *vidurioniū*, *zveroniū*, *sapnoniu*, *zerkoluciu* is presented in 15th to early 18th-century written sources. By assigning these priests to sign interpreters, Matthaeus Praetorius interpreted their activities in medicine in an inaccurate and overly concise manner. Some of their techniques/fragments of techniques for the interpretation of signs and concepts are reflected clearly in therapeutic procedures, the diagnosis of disease, beliefs, and knowledge of medicinal substances in 19th to 21st-century folk medicine.

According to Matthaeus Praetorius' description, priests-*zvakonys* and *dumony*s were interpreters of signs, who guessed the outcome of a disease from the direction of smoke. Their concepts in 19th to 21st-century folk medicine are reflected in fateful healthy/will suffer/die beliefs.

The medical activities of priests-*vaskoniy*, *svinuciu*, *burtoniu* with a ring and *vanduoluciu* were probably more extensive than those described by Matthaeus Praetorius. The concepts and activities of the latter groups of priests-*vaidiluciai* are reflected in the beliefs and therapeutic practices of 19th to 21st-century folk medicine: the techniques or aspects of the techniques are used in the diagnosis and treatment of disease.

Matthaeus Praetorius misinterpreted the activities of priests-*seitonys*, who were not fate interpreters, but amulet makers. The concepts of *seitonys* are reflected in beliefs in the healing and protective power of amulets against disease, the evil eye, other disasters, and so on, in 19th to 21st-century folk medicine. The concepts of priests-*lekutony*s and *paukstuciai* in 19th to 21st-century folk medicine are potentially reflected in prophylactic and fateful live/die beliefs.

The descriptions provided by Matthaeus Praetorius may not fully show the activities of priests-*viduroniai* and *zverony*s: the first, by dissecting animals, are

likely to have accumulated a knowledge of animal anatomy and drug substances of animal origin; the second are about wild/domestic animal behaviour. Our knowledge of 15th to 18th-century written sources is not sufficient to confirm these assumptions. In the 19th to the 21st centuries, widespread folk medicine knowledge of the use of animal-derived drugs, healing and fateful beliefs are probably reflections of the concepts of *viduroniai* and *zveroniai*, because they are partly consistent with the activities of these groups.

The concepts and activities of priests-*sapnoniai* are reflected in 19th to 21st-century folk medicine in the interpretation of signs as an impetus for certain actions related to health/disease, and *zerkoluciai* prohibitions in nursing and belief, for the possible reflection of adverse health/life effects.